Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності: виклики та проблеми

Ірина Сівчук

кандидатка економічних наук, старша судова експертка,
Тернопільський НДЕКЦ МВС України, м. Тернопіль, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9087-2181, e-mail: sivchukira@gmail.com

Викладено думки науковців, які займаються науковою діяльністю в напрямі дослідження судово-експертної діяльності в Україні. Проаналізовано нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судова-експертна діяльність; спеціальні знання; нормативно-правове регулювання; судовий експерт.*

Legal and Regulatory Framework of Forensic Expert Activity: Challenges and Problems

Iryna Sivchuk

The paper outlines opinions of reseachers involved in forensic science research in Ukraine. Legal and regulatory framework of forensic expert activity is analyzed.

Keywords: *forensic expert activity; specific expertise; legal and regulatory framework; forensic expert.*

Судово-експертна діяльність є одним зі складових елементів судової системи України. Нормативно-правові акти, що регулюють судову-експертну діяльність, потребують не лише вдосконалення законодавства в даній сфері, а й проведення реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя, реформування з урахуванням міжнародного досвіду становлення та розвитку європейських стандартів, а також застосування наукових досліджень та досягнень техніки, що також важливо.

У сучасних умовах питання реформування вітчизняного законодавства судово-експертної діяльності з метою приведення його у відповідність до міжнародних норм набуває неабиякої актуальності, адже суспільство та держава зазнають змін як в економічній, так і в політичній, соціальній та інших сферах, що є ознакою руху вперед [1].

Наукові дослідження щодо проблем нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні представлені в працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців.

Так, В. І. Курило та А. В. Самохін, аналізуючи правове регулювання судово-експертної діяльності, висловлюють думку про те, що *«становлення України як правової держави потребує вдосконалення правового регулювання використання спеціальних знань, а також усунення неузгодженості положень законодавства в частині проведення експертиз вимагають аналізу сучасного стану правового забезпечення експертної діяльності з метою його подальшого розвитку та вдосконалення»* [2].

Водночас науковці В. Хомутенко та А. Хомутенко вважають, що *«система нормативно-правового забезпечення являє собою сукупність законів і підзаконних нормативних актів, які створюють нормативно-правове поле для функціонування системи судової експертизи та виконання нею свого призначення. При цьому під нормативно-правовим забезпеченням судово-експертної діяльності розуміють процес створення та підтримки в потрібних межах конструктивних організацій нормативно-функціональних характеристик системи судової*

© І. Сівчук, 2024

експертизи за допомогою впорядкованого впливу нормативно-правових засобів» [3].

В. М. Шевчук зазначає, що *«сучасна система нормативно-правових актів, які регулюють судово-експертну діяльність в Україні, є розгалуженою, а суспільні відносини, що потребують правового регулювання, є складними та специфічними. Тому сьогодні нормативно-правовому регулюванню судово-експертної діяльності притаманні окремі прогалини та недоліки, які заважають повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку»* [4].

Правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності покликані забезпечити правосуддя України незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне застосування досягнень науки й техніки. Дані постулати визначено в Законі України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*) [6].

Отже, профільному Законі зазначено, що судовою експертизою є дослідження на основі спеціальних знань у галузі, науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [6].

Судову-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених профільним Законом. До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Мін'юсту України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи МОЗ України; експертні служби МВС України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Винятково державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [6].

Судово-експертна діяльність здійснюється за чотирма основними принципами, які прописані в ст. 3 профільного Закону. До них належать: законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження [6].

З позиції законодавства, експертиза має певну процесуально-правову природу. з одного боку, вона є способом формування судових доказів, підсумком діяльності особи, досвідченої в певній галузі знань, а з іншого — це один із методів судового вивчення фактів, які мають значення для вирішення справи. Експертиза виступає як процесуальна дія, що регулюється нормами права. Законодавчо регулюється не тільки діяльність органів досудового розслідування, суду, але й робота експерта, обов'язки учасників процесу. Під час проведення експертизи, на відміну від інших процесуальних дій, істотні для справи факти, як правило, установлюються за відсутності слідчого, членів суду. У зв'язку з цим передбачено систему додаткових процесуальних гарантій, дотримання яких покликане сприяти достовірному, повному та об'єктивному встановленню фактів експертом і ретельній перевірці його висновків слідчим та судом. Сукупність цих гарантій утворює процесуальну форму, особливості якої відрізняють експертизу від інших джерел доведення фактів [5].

Сьогодні судовий експерт хоча й має відповідно до законодавства певні гарантії здійснення судово-експертної діяльності, але вони недостатні для виконання всіх його функцій, передбачених законом. Водночас висновки судових експертів переважно у кримінальних провадженнях та інших видах судочинства відіграють роль найважливіших доказів, без яких вирішити ту чи ту справу т практично неможливо [7].

Проте незаперечним є той факт, що судово-експертна діяльність є важливим елементом у судочинстві, а судова експертиза підсилює доказовість матеріалів справи, забезпечує визначення об'єктивної істини,

відіграє важливу роль у розробленні та практичному впровадженні наукових методів і методик дослідження матеріалів під час розслідування злочинів і судового розгляду справ [8].

Перелік джерел посилання

1. Лисеюк А. М., Очеретний М. В. Адміністративно-правове регулювання судових експертиз в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2021. № 51. С. 150—153. DOI: 10.32841/2307-1745.2021.51.30 (дата звернення: 10.09.2024).
2. Курило В. І., Самохін А. В. Правове регулювання експертної діяльності в Україні : проблеми та шляхи розвитку. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право.* 2013. Вип. 6. С. 66—72. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vmdu_pr_2013_6_11 .
3. Хомутенко В., Хомутенко А. Нормативно-правове забезпечення судово-експертної діяльності в Україні: недоліки та напрямки їх усунення. *Юридичний вісник.* 2022. № 3. С. 64—73. DOI: 10.32782/yuv.v3.2022.9 (дата звернення: 10.09.2024).
4. Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат-ли кругл. столу. С. 34—41. (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18047/1/Shevchuk_34-41.pdf (дата звернення: 10.09.2024).
5. Гресь Н. Л., Недоступ К. К. Організаційно-процесуальні основи судово-економічної експертизи.
6. «Про судову експертизу» : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (дата звернення: 11.09.2024).
7. Клюєв О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 102—117. DOI: https: //doi.org/10.32353/khrife.1.2019.08 (дата звернення: 11.09.2024).
8. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 01.12.2023).